

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

(Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN Armağan Sayısı)

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number:

Cilt: 2 Sayı: 1 Şubat 2019

ss. 556-612

Makalenin Geliş

Tarihi

15/11/2018

Makalenin

Kabul Tarihi

10/12/2018

Yayın Tarihi

28/02/2019

ÇEMİŞGEZEKLİ NASUH EFENDİ VE MİFTÂH-I KENZÜ'L- MENÂKİB DER-NA'T-I İBN-İ 'ABDÜ'L-MUTTALİB'İ

Bünyamin TAN¹

ÖZET

İnsanoğlu, mensubu olduğu dinin gerçek ve hak olduğunu ispatlamak için o dinin ileri gelenleri hakkında pek çok hikâye üretmiştir. Bu hikâyeler, olağanüstü motiflerle süslü olup bahsi geçen kişinin iman gücüyle neleri başarabileceğini gösteren anlatılardır. Bu hikâyeleri oluşturmanın temelinde yatan psikolojik sebep ise üstün olma ve üstünlük kurma amacıdır. Gerek semavi ve gerek beşerî dinlerde bu tür hikâyelere rastlanması mümkündür. Diğer yandan peygamberlerin, insanları imana davet etmek ve bir olan Allah'a inanmaları için gösterdikleri mucizeler de bu hikâyelerin konusu olabilmektedir. Gerek Musevilikte, gerek Hristiyanlıkta ve gerekse İslamiyet'te hem din büyükleri hem de peygamberler hakkında bu tür hikâyelere çokça rastlanmaktadır. İslam kültüründe bu tür hikâyeler iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan ilki mucize olup peygamberlerin başından geçen ve olağanüstü motifler içeren anlatılardır. Kuran'da da bazıları yer almakta olup bunlara da kıssa adı verilir. Diğer ise keramet olup velilerin başından geçen ve olağanüstü motiflerle süslenmiş olan anlatılardır. Özellikle tasavvufi anlatılarda bu unsurlara çokça rastlamak mümkündür. Bu anlatılardan oluşan eserlere ise menkıbe adı verilmektedir. Gerek şiir şeklinde gerek düzyazı şeklinde pek çok menkıbe metni yazılmıştır. Bunlardan biri de Çemişgezekli Nasuh Efendi'nin Miftâh-ı Kenzü'l-Menâkıb Der-Na't-ı İbn-i 'Abdü'l-muttalib adlı eseridir. Eserde Abdülmuttalib'in torunu olan Hz. Muhammed'in övgüsü,

¹ Uzman. Eski Türk Edebiyatı, M.E.B. Edebiyat Öğretmeni, bunyamintan26@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5591-7084

diğer peygamberlerin başından geçen mucizelerle anlatılmaktadır. Ayrıca eserde bazı sufilerin de kerametlerinden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: menkıbe, menakıbname, Klasik Türk Edebiyatı, Abdülmuttalib, Çemişgezekli Nasuh Efendi.

CEMISGEZEKLI NASUH EFENDI AND HIS MIFTAH-I KENZU'L- MANAKIB DER-NA'T-I IBN-I 'ABDU'L-MUTTALIB

ABSTRACT

Mankind has produced many stories about the elders of the religion to prove that his religion is real and true. These stories are decorated with extraordinary motifs and are the narratives of what the person can achieve with the power of faith. The underlying psychological reason for creating these stories is the purpose of being superior and overpower. Such stories can be found in both heavenly and humankind religions. On the other hand, the miracles of the prophets to invite people to faith and to believe in Allah, one can be the subject of these stories. Both in Judaism, in Christianity and in Islam, such stories have been found on both religious elders and prophets. In Islamic culture, such stories are divided into two parts. The first of these is the miracles and they are the naratives with extraordinary motifs of passing through the prophets. There are some in the Qur'an and they are also called kissa. The other is the miracle and they are the naratives with extraordinary motifs of passing through the saints. These motifs can be seen in mystical narratives, particularly. The works composed of these narratives are called menkıbe. The text of many menkıbe is written in both poetry and prose. One of them is Cemisgezekli Nasuh Efendi's work is called, Miftah-ı Kenzu'l-Menakib Der-Na't-ı Ibn-i 'Abdu'l-muttalib. In the work, the grandson of Abdülmuttalip, Hadrat-ı Mohammad is praised with the miracles of other prophets. In addition, some of the sufis also mention the miracles.

Keywords: Menkıbe, Menakibnamah, Classical Turkish Literature, Abdülmuttalip, Cemisgezekli Nasuh Efendi.

GİRİŞ

Tanınmış veya tarihe mâl olmuş kişilerle ilgili anlatılan olağanüstü hikâyelere menkıbe denmekte olup bu hikâyelerin yer aldığı eserlere de menakıbname denilir(Güneş, 2011: 166). Sözlükte "övünülecek güzel iş, hareket" manasına gelen menkıbe (menkıbe) kelimesinin çoğulu olan menakıbdır. Bu anlamıyla ilk defa IX. yüzyıldan itibaren yazılan hadis kitaplarında Hz. Peygamberin ahabının faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerin adı olarak kullanılmıştır (Şahin, 2004: 112). Halk anlatılarında bu türün adı velayetname olup edebiyatta bir şekilde kendini tanıtmış kişilerin yaşamları, din ulularının bir takım olağanüstü özelliklere sahip oluşu bu eserlerin konusunu oluşturmaktadır.

Menkıbelerin ilk örnekleri Arap ve Fars edebiyatlarında görülmüştür (Akkuş, 2006: 148). Bu tür eserlerde genellikle bir veli, bu velinin etrafında toplanmış müritlere ait olağanüstü hikâyeler söz konusu olup ayrıca sıradan insanlara örnek teşkil edecek hayat hikâyeleri de sunulmaktadır. Bu eserler, müellifleri tarafından mensubu olduğu mezhep imamını veya tarikat büyüğünü, diğerlerinden üstün kılmak amacıyla yazılmışlardır (Aça, 2009: 341; Akkuş, 2006: 148). Diğer yandan Aça'ya göre bu eserler tarihî, sosyal, kültürel ve manevî hayatımıza ışık tutmaktadır. Menkıbelerde bahsi geçen kişinin yaşadıkları dönemde veyahut ölümlerinden sonra kaleme alındıklarını belirtmektedir (Aça, 2009: 341, 343). İskender Pala, bu eserlerin mensur, manzum ve manzum-mensur karışık yazıldıklarını ifade etmektedir. Menakıbnamelerin tarihî verilerle uyum gösterdiğini belirtip kronolojik eserler olmaları üzerinde de durmaktadır. Konu edinilen veliler hakkında güvenilir birer kaynak olabileceklerini de ifade etmektedir (Pala, 1992: 101-102).

1. Abdülmuttalib'in Hayatı ve Şahsiyeti

Abdülmuttalib, Hz. Muhammed'in dedesi olup asıl adı Şeybe'dir. Yesrib'de (Medine) doğan Abdülmuttalib'in babası Hâşim, annesi Medineli Neccârğulları'na mensup Selmâ'dır. Babası Gazze'de ölmüş ve sekiz yaşına kadar annesiyle beraber Medine'de kalmıştır (Sezikli, 1988: 272). Annesi ile babasının onun Medine'de doğması konusunda ortak karar aldıkları söylenmektedir (Buhl, 1978: 100). Daha sonra amcası tarafından Mekke'ye götürülmüş ve şehre girerken Muttalib'in terkisindeki çocuğu gören Mekkeliler, onu kölesi zannetmişler ve bu sebeple kendisine "Abdü'l-Muttalib" demişlerdir. Bu isim "talep edenin, isteyen kölesi" anlamına gelmektedir. O günden sonra bu isimle anılır olmuştur. Bir başka rivayete göre ise Muttalib'e çocuğun kim olduğu sorulmuş, o da üstü başı düzgün olmadığı için yeğenini kölesi olarak tanıtmıştır (Sezikli, 1988: 272; Buhl, 1978: 100). Buhl'a göre onun hakkındaki tek muteber rivayet oğlu Abdullah'ın ölümünden sonra torununa baktığı yönündeki tarihi kayıttır. Kendisi hakkındaki diğer bütün rivayetler Mekke ve Medine'de uydurulmuş efsanelerden ibarettir (Buhl, 1978: 100). Abdülmuttalib'i amcası yetiştirmiş olup ölümünün yaklaştığını anladığında ona kabile reisliğine yaraşan kişinin kendisi olduğunu söylemiştir. Muttalip ölünce kabilenin reisi Abdülmuttalib olmuştur. Rivayetlerde kendisiyle ilgili anlatılan en bilindik menkıbe reisliği döneminde gördüğü bir rüya ile Cürhümlüler'in Mekke'yi terkederken kapattıkları zemzem kuyusunun yerini bulmasıdır. Kâbe civarındaki bu kuyuyu, Kureyş'in karşı çıkmasına rağmen özel mülkiyetine geçirdiği ve böylece hacılara su dağıtma işi olan sikâyeyi elde ettiği belirtilmektedir (Sezikli, 1988: 273; Buhl, 1978: 100). Bir

rivayete göre Abdülmuttalib'in amcası Nevfel, ona ait olan mirası gaspetmek istemiş, anne tarafından akrabaları buna engel olmuştur ve bu miras kendisine iade edilmiştir (Buhl, 1978: 100). Abdülmuttalib sağlığında torunu Muhammed'e gereken ihtimamı göstermiştir. Kendisinden sonra ona bakması için oğlu, Hz. Ali'nin babası olan Ebû Tâlib'e vasiyette bulunmuştur. Abdülmuttalib, rivayetlerin çoğunluğuna göre seksen iki yaşında Mekke'de ölmüştür. Cennetü'l-Muallâ'daki (Hacûn Kabristanı) büyük dedesi Kusayy'ın mezarı yanına defnedilmiş olup ölümü münasebetiyle Mekke halkının matem tuttuğu, dükkânların günlerce kapalı kaldığı ve hakkında mersiyeler okunduğu söylenmektedir (Sezikli, 1988: 273; Buhl, 1978: 100).

Abdülmuttalib, üstün karakterli, inançlı, iyi kalpli bir insandır ve âdil bir kabile reisliği yapmıştır. Ömrünün sonuna doğru puta tapmay, içki içmeyi bırakmış ve Kâbe'nin çıplak olarak tavaf edilmesini yasaklamıştır. Allah'ın varlığına, ceza ve mükâfat yeri olarak âhiretin mevcudiyetine inanmıştır. Kimi zaman Hira mağarasına çekilip Hanif inancına göre ibadetle meşgul olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de haber verilen Fil Vak'ası'nda Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe ile müzakerelerde bulunmuştur. Kâbe'nin sahibi olan Allah'ın onu mutlaka koruyacağını Ebrehe'ye hatırlatmıştır (Sezikli, 1988: 273; Buhl, 1978: 100). Buhl ayrıca kendisiyle alakalı abartılı efsanelerin Yakubi'nin tarihinde olduğunu, daha sonra bunların Kuran ve hadis yoluyla teyit edildiğini, dinî bir müceddid olarak gösterildiğini belirtmektedir. Ebulharis künyesi ile de anılmakta olup tarihçi Mesudî onu Mekke aileleri içerisinde Benî Hâşim ve Benî Muttalip ile aynı değerde göstermektedir. Buhl, bunun yanlış olduğunu ve maruf şeceresinin Hâşimîlerin bir kolu olduğunu söylemektedir. Bu noktadan yola çıkarak ünlü oryantalist Aloys Sprenger'in onu efsanevi bir şahsiyet olarak kabul ettiğini belirten Buhl, ayrıca Abdülmuttalib'in isminin ikinci kısmının (yani Muttalib) eski bir Arap putuna delalet ettiğini de ayrıca belirtmektedir (Buhl, 1978: 100). Bizce Buhl'un ve Sprenger'in bu görüşlerinin aslı yoktur. Zira Arap tarihçileri Abdülmuttalib'in efsanevi kişiliğinin yanı sıra tarihî kişiliğiyle de alakalı birbirine çok yakın bilgiler aktarmışlardır ve bunlar, onun tarihte gerçekten yaşadığına dair şüphe götürmez verilerdir. Bu bilgileri burada paylaşmak İslam tarihiyle ilgili akademik bir çalışmanın konusu olduğundan ve makalenin sınırlarını aşacağından yer verilmemiştir.

2. Çemişgezekli Nasuh Efendi, Hayatı ve Eserleri

İmâmzâdelerden Nasûh Efendi Çemişgezek'in Germili/Germ İli nahiyesinde doğmuş olup bugünkü adı Gedikler'dir. Nasûh Efendi, 1800'lü yılların başında doğmuş olup soyundan gelen torunları bugün Germili'nde yaşamaktadır. Bugünkü torunları dedelerinin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi

verememektedir (Güler, 2016: 162). Kadir Güler, Nasuh Efendi'nin hayatı ve eserleriyle ilgili bilgileri, "The Journal of Academic Social Science Studies" dergisinde yayımlamadan önce 2013'te bildiri olarak sunmuştur.² İyi bir medrese eğitimi aldığı anlaşılmaktadır. Devlet kademesinde Divan-ı Hümayun Katipliği, Erzurum Defterdarlığı ve Erzurum Mutasarrıflığı görevlerini ifa etmiştir. Bugünkü akrabalarından Ayhan Sızan ve Özden Tüzün'den Kadir Güler'in edindiği bilgilere göre Nasuh Efendi'nin babası Osmanlı Devleti zamanında serdar olarak görev yapmıştır. Adı Bekir Efendi'dir. Amcası dönemin âlimlerinden Mustafa Efendi'dir. Bekir Efendi'nin ayrıca Yakup ve İsmail adında iki erkek evladı ve Naime, Şemsi ve Alime adlı üç kızı daha vardır (Güler, 2016: 162). Nasuh Efendi'nin Arif Hikmet, Nedim ve Besim adında üç oğlu vardır. Aile soyunu Ermenilerle mücadele eden Nedim Efendi'den devam ettirmiştir. Bu sülale, cumhuriyetin ilanından sonra çıkarılan soyadı kanunuyla Sızan soyadını almışlardır. Nasuh Efendi, Erzurum Mutasarrıflığı'nda çalıştığından kendisine yörede paşa unvanıyla hitap edilmiştir. Germili nahiyesinde Alman mühendislere bir konak yaptırdığı bilinmektedir. Rivayetlere göre ya Erzurum'da ya da köyünde vefat etmiştir. Söz konusu konak halen ayakta olup Nasuh Efendi Konağı adını taşımaktadır. Konağın yapım tarihi 1856 yılıdır. Güler, *Tuhfe-i Nushî* adlı sözlüğünün oğlu Arif Hikmet tarafından babasının adına bastırılmasından ve bu eserin mukaddimesindeki "merhum" ifadesini de dikkate alarak eserin basım yılı olan 1881 yılından önce vefat ettiği görüşünü belirtmiştir (Güler, 2016: 162-163).

Çemişgezekli Nasuh Efendi'nin *Tuhfe-i Nushî* adlı manzum sözlüğünün yanı sıra *Miftâh-ı Kenzü'l-Menâkıb Der-Na't-ı İbn-i 'Abdü'l-muttalib* adlı bir eseri de bulunmaktadır. Yaptığımız literatür taramalarında başka herhangi bir eserine rastlanılmamıştır. *Tuhfe-i Nushî* adlı eseri üzerine Kadir GÜLER'in akademik bir makalesi olup³ 6-10 Kasım 2016 tarihlerinde düzenlenen Ichacs sempozyumunda, Erdoğan TAŞTAN tarafından eserle ilgili "Çemişgezekli Nasuh Efendi'nin Tuhfe-i Nushi Adlı Manzum Sözlüğü" başlıklı bir bildiri sunulmuştur.⁴ Güler'in bildirisinde ve makalesinde eserin dil işlevselliği ele

² Bkz. Güler, Kadir (2013). "Dil Öğretiminde Manzum Sözlüklerin Rolü ve Tuhfe-i Nushî", International Conference On Innovation And Challenges Education 2013[CICE 2013], 26-28 April 2013-Kütahya Turkey.

³ Güler, Kadir (2016). "Dil Öğretiminde Manzum Sözlüklerin Rolü ve Tuhfe-i Nushî", The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı: 49, Sonbahar 2016, s.157-174.

⁴ Taştan, Erdoğan (2016). "Çemişgezekli Nasuh Efendi'nin Tuhfe-i Nushi Adlı Manzum Sözlüğü", ICHACS 2016 International Conference On Humanities And Cultural Studies, November 06-10, Çek Cumhuriyeti: Congressbalkan International Congress Agency, s. 17.

alınmaktayken Taştan'ın bildirisinde eserin şekil ve içerik özellikleri üzerinde durulmuştur.

3.Eserin Şekil Özellikleri ve Muhtevası

Eser adı *Miftâh-ı Kenzü'l-Menâkib Der-Na't-ı İbn-i 'Abdü'l-muttalib* olup vezni *mefâ'ülün / mefâ'ülün / fe'ülün*'dür. Eser başlığında bulunan "ibn" ifadesi Arapça "oğul" demektir. Bilindiği üzere Hz. Muhammed, küçük yaşta yetim kalmıştır ve dedesi Abdülmuttalib ona sahip çıkmış ve bir baba gibi onunla ilgilenmiştir. Başlıkta "İbn-i Abdülmuttalib" ifadesinin yer alması bu sebeple olsa gerektir. Eser, 216 beyit ihtiva etmektedir. Metin harekelidir. 12 sayfadan oluşmakta olup İstanbul'daki Hattat Tefik Efendi Matbaası'nda basılmıştır. Eserin başında Türkçe bir mukaddime, son sıklığında ilki Farsça, ikincisi Arapça olmak üzere takrizler yer almaktadır. Sonda yer alan Farsça takrizde "Bu manzume bin iki yüz seksen yedi yılında, Ramazan ayında nazmedildi. Umudum, kim bunu okursa, sahibini hayırla anar." ibaresinden hicri 1287 / miladi 1871 yılında yazıldığı anlaşılmaktadır. Hicri 1297 / miladi 1880 yılında Nasuh Efendi'nin oğlu Arif Hikmet tarafından bastırılmıştır. Eserin şeklen kaside olmamasına rağmen mukaddimesinde ve takrizinde "kaside" olduğu ifadesi yer almaktadır. Muhtevasına bakıldığında, Hz. Muhammed için yazılmış bir övgü şiiri olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak eserin yazıldığı dönemi gösterebiliriz. Nitekim son dönem Osmanlı şiirinde şairler, hem şekilde hem de muhtevada bazı değişiklikler yapma yoluna gitmişlerdir. Dolayısıyla yukarıda eserin türüyle ilgili yapılan tespit bu nedene bağlanılmıştır.

Eserde yer yer vezne uygun olmayan kısımlardan ötürü metin tamiri yapılmış olup düzeltilemeyen kısımlar olduğu gibi bırakılarak dipnotla belirtilmiştir. Ayrıca vezin gereği "şîr" gibi uzun ünlüyle yazılan kelimeler "şîr" şeklinde kısa ünlüyle yazılmıştır. Eserde "vejde" kelimesi gibi bazı kelimelerin aslı şeklinden farklı yazıldıkları da görülmektedir. Eserde yer yer anlatımı güçlendirmek adına ayet-i kerimelerden yararlanılmış olup bunlar da dipnotlarda sure numarası, sure adı ve ayet numarası sırasıyla belirtilmiştir. Eser başlığında "kaside" ibaresi yer alsa da metindeki kâfiye dizilişi kaside nazım şeklinin kâfiye şemasına uymamaktadır. İlk dört beyin ab ab şeklinde kâfiyelenmiş olup sonraki beyitler xx xb şeklinde kâfiyelenmiştir. Ses özellikleri incelendiğinde kâfiye yönünden oldukça zengin bir eser olduğunu görmekteyiz. Sıkça redif kullanılmıştır. Eserde yer alan kâfiye çeşitlerine aşağıdaki örnekler sunulabilir:

Kâfiye-i mürekkebe:

Veli ey şâh-ı evreng le'amrük
Ne mümkün hak-ıla vasfin tederrük (b. 7)

Kâfiye-i mücerrede:

Kelîmu'llah'da olan dest-i beyzâ
Senin nûrından olmuşdır hüveydâ (b. 53)

Kâfiye-i mürdefe:

İdüp Yûşa' Nebî zâtın(ı) tezkîr
Felekde şems-i garbın itdi te'hîr (b. 65)

Kâfiye-i müessese:

Olunca Şemûyel lutfınla şâmil
O dem tecdîd-i şer'e oldı kâbil (b. 69)

Kâfiye-i mukayyede:

Olardır müslimîne nûr-ı 'ayneyn
Olardır sebz-i nahlistân-ı kevneyn (b. 91)

İltizâm:

Cenâbından ger olmaz ise himmet
Kalur odda meded bu 'âsî ümmet (b. 195)

Kimi beyitlerde muhtevaya öncelik verilmesinden kaynaklı olarak divan edebiyatının kafiye anlayışına aykırı durumlar da görülmektedir:

Kitâbda geldi kef, hâ, yâ, 'ayn, sâd
Ki ola iftirâdan Meryem âzâd (b. 57)

İlk mısraın sonundaki sâd ibaresi, Meryem Suresi'nin ilk ayetinde yer alan huruf-ı mukattadır ve ص harekesinin okunuşudur. İkinci mısradaki âzâd kelimesi ise "ازاد" şeklinde yazılmaktadır. Şair, sâd harekesinin okunuşu ile âzâd kelimesi arasında kâfiye oluşturma yoluna gitmiştir ki divan edebiyatının kâfiye anlayışına aykırıdır. 13. beyitte de "ى" harekesi izafet kesresi olarak kullanılmıştır:

O nûr-ı pür-feri 'âlem-nümâdan
Gidüp târ-ı 'adem kalkdı aradan (b.13)

Şair, eserine besmele ile başlamıştır. Kasidenin baş kısmında nesib bölümü yer almamaktadır. 1-207. beyitler arasında, Hz. Muhammed'in,

peygamberlerin, Ehl-i Beyt'in ve On İki İmamların, sahabeden bazı isimlerin ve bazı tarikat büyüklerinin övgüsü yer almaktadır. Ayrıca yer yer Hz. Muhammed'e ve diğer peygamberlere ait mucizeler de zikredilmektedir. 208-216. beyitler arasında dua bölümü yer almaktadır. Eserde, şairin mahlası yer almamaktadır.

İslâm kültüründe Hz. Muhammed, Allah'ın en sevgili kulu ve peygamberi olarak kabul edilmektedir. Öyle ki evrende yaratılmış tüm varlıklar, onun yüzü suyu hürmetine var olmuştur. Nitekim devir felsefesinde, varlığın çıkış noktası olan ilk makam “makâm-ı Muhammed” adını almaktadır. Bu kültürden ve felsefeden yola çıkarak şair, Hz. Muhammed'i evrenin yaratılış sebebi olarak zikretmektedir:

Sen olmazsan yaratmaz idi Bârî
Bu gûne 'âlem-i hejdeh hezârî (b.23)

Nitekim bu hususla ilgili olarak *Levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk* hadis-i kutsisini zikretmektedir. Bu hadis-i kutsinin yorumuna göre, âlemin var olma sebebi, maddesi ve gayesi, bu hakikattir (Demirci, 1997: 180). Şair bu hakikate şöyle gönderme yapmaktadır:

Senin-çün halk olunmuş bunca eflâk
Senin şânında sâdır oldu levlâk (b. 25)

Bir rivayete göre Hz. Âdem, günah işleyip cennetten kovulunca Allah'a “Ya Rabbi, Muhammed'in hakkı için beni bağışla” diye yakarmıştır. Ayrıca, Allah'ın kendisini yaratıp ona ruhundan üflediği an, arşta “Lailahe illallah Muhammedun Resulullah” yazısını gördüğünü zikretmiştir (Agitoğlu, 2014: 275).

Bu sebeple, Hz. Âdem'in onun sulbünden olduğuna dair görüşler ileri sürülmüştür. Şair de bu hususa değinerek onun cennette buğday yemesine ve cennetten kovulması hadisesine gönderme yapmaktadır:

Tuyup teşrifini sulbinden Âdem
Değişdi habbeye cennâtı ol dem (b. 31)

Hz. İsa'nın kıyamete yakın bir zamanda gökten yere ineceğine dair İslâm kaynaklarında geniş bilgiler bulunmaktadır. İlk Sünni ve Şii kaynaklarda bu konu hakkında yapılan içtihadlar son derece az iken sonraki kaynaklarda

konu genişçe ele alınmaya başlanmıştır (Çelebi, 2000a: 472). Nitekim Nasuh Efendi de kıyamet gününde onun gökten ineceğini söyler ve bunun müsebbibi olarak Hz. Muhammed'e övgüde bulunur:

İner gökden yere İse'bn-i Meryem
Değişür hâk-i pâyinle semâlar (b. 32)

Hz. Nuh, kavmi kendine inanmadığı için mahzun olduğunda Allah ona bir gemi yapmasını ve tüm hayvanlardan birer çift ile kendine inananları bu gemiye bindirmesini bildirmiştir. O da bir rivayete göre, gofer ağacından uzunluğu 300, genişliği 50, yüksekliği 30 arşın olan üç katlı bir gemi inşa etmiştir. Bu gemi, tufan felaketinde onu ve beraberindekileri kurtarmıştır (Harman, 2007: 225). Şair de Hz. Şit ile Hz. Nuh'u, onun nuruyla hakikate ermiş kişiler olarak zikrettikten sonra Hz. Nuh'un gemisinin onun inayetiyle beladan kurtulduğunu söyler:

Olunca Şit ü Nûh nûrınla meşhûn
Belâdan keştî-i Nûh oldu me'mûn (b. 33)

Hz. Yunus, Allah tarafından Ninova halkını uyarmak üzere gönderilmiştir. Fakat bu kavmin tavırlarından usanıp bu görevi yapmayı istememiştir. Allah'ın emrine karşı gelip Tarşış'e giden bir gemiye binmiştir. Yolculuk esnasında çıkan fırtınada felakete sebep olanı bulmak için çekilen kura, Hz. Yunus'a isabet etmiştir. Bunun üzerine denize atılmıştır ve onu büyük bir balık yutmuştur. Bu balığın karnından Allah'a yakararak ve tövbe ederek kurtulmuştur (Harman, 2013a: 597). Şair, Hz. Yunus'un, balığın karnındayken Hz. Muhammed'i andığını ve bu selamete erdiğini belirtmektedir:

Seni teşfi'le hüttan çıkdı Zi'n-nûn
Selim oldu hem ehl-i bi-nevâlar (b. 34)

Batın ilmi veya ilmi ledün, mutasavvıflarca bazı ermiş kişilere nasip olan bir ilimdir. Bu inanca dayanak olan ayet, Kehf Suresi'nin 65. ayeti olmuştur. Ayrıca Lokman Suresi'nin "Allah size zahir ve batın nimetlerini bol bol vermiştir" mealindeki 20. ayeti de buna delil olarak sayılmaktadır (Uludağ, 1992: 188). Çemişgezekli Nasuh Efendi'ye göre, ledün ilmi, Hz. Muhammed'i vasfetmektedir:

Ledün 'ilmi vasfın itdi tedrîs
Mekân-ı 'âliye ref' oldu İdrîs (b. 35)

Hız. Cercis, Kuran'da adı geçmeyen peygamberlerden olup hakkında menkıbe tarzında rivayetler bulunmaktadır. Rivayete göre, üç kez ölüp dirilmiştir ve İslam kültüründe ölme-dirilme motifiyle zikredilmektedir. Dadan isimli putperest bir kralı, tek bir ilaha tapmaya davet etmiştir ve bunun üzerine üç kez katledilmiştir. Rivayet odur ki Allah ona dördüncü dirilişinde şahadet mertebesini müjdelemiştir (Tümer, 1993: 26). Şaire göre de Hız. Cercis, Hız. Muhammed'in aşkının yolunda cefalar çekmiştir ve kâfirlerin elinde ölüp tekrar dirilmiştir:

Şehid oldu dirildi yine Cercis
Reh-i 'aşkında çok çekti cefâlar (b. 36)

Davut yıldızı veya Süleyman mührü, iki eşkenar üçgenin tepeden birbirine geçmesiyle oluşan bir semboldür. Hermetik gelenekte makro-kozmosu temsil etmekte olup madde ile mana, iyi ile kötü, güzel ile çirkin karşıtlıklarına işaretler. Mitolojik zamanlardan beri kullanılan bir sembol olup bereketin ve gücün sembolüdür. Bu sembol İslam kültüründe de kullanılmıştır (Pala, 2006: 524-525). Şaire göre, Hız. Davud'un yıldızı veya Hız. Süleyman'ın mührü olan bu sembol, Hız. Muhammed'in benliğidir ve bu baba-oğul peygamberler ve hükümdarlar, bu sayede dünyayı yönetmişlerdir. Yerde yürüyen, gökte uçan varlıklar ile insanlar ve cinler, bu sayede Hız. Süleyman'ın mülkü olabilmıştır:

Fer-i mührinle Dâvud u Süleymân
'Umûma oldılar fermân-revâlar

Ki ins ü cin cibâl u bâd u murgân
Olup fermân ber-i mülk-i Süleymân (b. 40-41)

Hız. Şuayb, Medyen halkına gönderilmiş bir peygamberdir. Kur'an'da Hız. Şuayb'ın, kavmini Allah'tan başka tanrı olmadığına inanmaya davet ettiğinden bahsedilir. Ayrıca kendisinin peygamberliğini kabul etmelerini ve ölçü ve tartıyı doğru yapmaya, insanlar arasında adaleti gözetmeye, haksızlıkta bulunmamaya, bozgunculuk yaparak yeryüzünde karışıklık çıkarmamaya davet ettiği bildirilmektedir. Fakat onu dinlememişlerdir ve Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût peygamberlerin kavimlerinin başına gelenler, onun kavminin de başına gelmiştir. Kimi kaynaklarda, Hız. Şuayb'ın Allah'ın emirlerini kavmine tebliğindeki tatlı üslubu ve güzel anlatımından dolayı ona "hatîbü'l-enbiyâ"

dendiği belirtilmektedir (Ümit, 2010: 222-223). Şair de bu peygamberlerin kurtuluşlarını ve yaptıkları her işi, Hz. Muhammed'e teslim olmakla gerçekleştirdiklerini söylemektedir:

Sana teslim iledir her mesâlih
Necâta Lût u Sâlih oldu sâlih

Deyüp nâsa nasâyih bi'l-fesâyih
Şu'ayb oldu hatîb-i enbiyâlar (b. 45-46)

Hz. İshak, Hz. İbrahim'in Sare isimli eşinden olma çocuğudur. Uzun süre çocuk sahibi olamayan Hz. İbrahim ve eşi Sare, Allah tarafından bir çocukla müjdelenirler. Bu müjdelenen çocuk Hz. İshak'tır. Ayrıca o, diğer İsraililerin aksine tarımla uğraşarak zengin olmuş ve serveti de ailesi de çoğalmıştır. Allah tarafından büyük bir ikbale nail olmuştur (Harman, 2000a: 519-521). Şairimiz de Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İshak'ın, Hz. Muhammed'in nuru ile ikbal verildiğini ve böylece müjdelenen kullardan olduğunu belirtir:

İdüp İshâk Nebî'ye nûrun ikbâl
Fe beşşernâ ile buyruldu iclâl (b. 47)

Hz. İbrahim, putları kırması nedeniyle putperestlerce ateşe atılmıştır. Fakat Allah'ın inayetiyle ateş onu yakmamıştır (Harman, 2000b: 207). Bu mucizeye "müjde" kelimesiyle gönderme yapan şair, Cebrail ve Mikail adlı meleklerin onu ziyaret ederek müjdelediklerinden bahsetmektedir.

Ki teşrîfiyle Cebrâ'îl ü Mikâl
Halil'e oldılar müjde-resâlar (b. 48)

Hz. Yusuf, Hz. Yakub'un ikinci eşinden olma çocuğudur ve Hz. Yakub'un ilk eşinden doğan çocukları tarafından kıskanılmıştır. Ayrıca zihni ve manevi olarak onlardan üstün olması düşmanlıklarını kazanmasına sebep olmuştur. Ayrıca iki rüyası da bu düşmanlığı ve öfkeyi daha da tetiklemiştir: Rüyalardan birine göre kardeşleriyle birlikte tarlada demet bağlayan Hz. Yusuf'un demeti kalkıp dikilmiş, kardeşlerinin demetleri ise onun demetinin etrafını kuşatıp önünde eğilmiştir. İkinci rüyada ise güneş, ay ve on bir yıldız Hz. Yusuf'un önünde secde etmiştir. Sürü otlatmaya giderken babalarından Hz. Yusuf'u da götürmek için izin isterler. Gönülsüzce kabul eden Hz. Yakub, onun öldüğü haberini alır, inanmaz ve kardeşlerinin ona kötülük ettiğini düşünür. Hz.

Yusuf da atıldığı kuyudan kurtarılıp esir olarak satılır ve esirlikten Mısır diyarının hükümrânlığına kadar yükselir. Yıllar sonra babasına kavuşur (Harman, 2013b: 1-2). Şair bu baba-oğulun, Hz. Muhammed'in adıyla hüzünler evinde kucaklaştığını söyler:

Adıyla külbe-i ahzânda mashûb
Olup hem Yûsuf'unı buldı Ya'kûb (b. 49)

Hz. Eyüb, sabrıyla bilinen peygamberdir. Şeytan, onun sahip olduğu malları kaybetmesi kaygısıyla Allah'a inandığını söyleyince, Allah da ona Hz. Eyüb'ü fakirleştirme izni verir. Türlü belalara uğrayan Hz. Eyüb ise hiçbir zaman Allah'a olan inancını kaybetmez ve büyük bir sabır gösterip daima Allah'a yakarır (Harman, 1995a: 16). Şaire göre Hz. Eyüb, Allah'a, Hz. Muhammed'in hürmetine yalvarmış ve dertlerinden, belalarından kurtulmuştur:

Senin hürmetine yalvardı Eyyûb
Hep oldu mündefi' emrâz u dâ'lar (b. 50)

Züleyha'nın iftirası sonucu zindana atılan Hz. Yusuf, buradayken bazı mahkûmların rüyasını yorar ve bu yorumlar gerçekleşir. Bu durum firavuna bildirilir ve onun da rüyasını yorumlaması istenir. Hz. Yusuf ise bunun Züleyha'nın attığı iftirayı kabul etmesi şartıyla mümkün olacağını söyler ve bunun üzerine Hz. Yusuf aklanır. Firavunun rüyasını yorumlayıp yedi sene bereket, yedi sene kıtlık olacağı haberini verir. Bunun üzerine firavunca yetkilendirilir ve Mısır'ın sultanı olur (Harman, 2013b: 2-3). Bu mucizeye değinen şair, Hz. Yusuf'a yardım edenin Hz. Muhammed'in himmeti olduğunu, onu oradan kurtardığını ve Mısır'a sultan yaptığını söyler:

İrişüp himmetin der-çâh-ı zindân
'Azîzen oldu Yûsuf Mısır'a sultân (b. 51)

Hz. Musa, kavminin kendisine inanması için asa ve beyaz el mucizesi verilmiş bir peygamberdir. Beyaz el (yed-i beyzâ) mucizesi, onun firavun ve adamlarına karşı haklı olduğunu göstermek üzere verilen bir mucizedir (Harman, 2006: 211). Şair, Hz. Musa'nın göğsünden çıkardığı beyaz elin renginin Hz. Muhammed'in nuruyla donatıldığını söylemektedir:

Kelîmu'llah'da olan dest-i beyzâ
Senin nûrından olmuşdur hüveydâ (b. 53)

Rivayete göre Hz. Zülkifl, İsrailoğulları içerisinde salih bir kul olup çokça

namaz kılması ve Allah'a dua etmesiyle bilinen bir şahıstır (Harman, 2013c: 569). Hz. Yahya, Kudüs'te bir ve yüce Allah'ı müjdelediği, Herod'un hükümlerine karşı çıktığı için idam edilmiştir (Aydın, 2013a: 233). Hz. Elyesa ise Hz. İlyas'la tanışıp peygamberlikle müjdelenmiş ve yıllarca onun yanından ayrılmayarak hizmette bulunmuştur. Birçok mucizeler göstererek insanları Allah yoluna davet etmiştir (Harman, 1995b: 69-70). Şaire göre, bu üç peygamberin tüm fedakârlıkları ve hatta Hz. Yahya'nın başını feda etmesi, Hz. Muhammed'in yolunun uğrunadır:

İtdi Elyesa' Zûl-kifil-i Yahyâ
Yolunda cân-ıla serler fedâlar (b. 54)

Hz. Harun, Hz. Musa'nın kardeşidir. Hz. Musa, Allah'tan İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarma emrini alınca, bunun çok yaşlı olduğunu söyler. Bunun üzerine kendisine kardeşi Hz. Harun haber verilir ve onun yardımcısı ve sözcüsü olur. Kendisinden sonra da onun peygamber olacağı müjdelenir (Harman, 1997: 254). Şaire göre Allah, Hz. Harun'u Hz. Muhammed'in nuruyla korumuş, Hz. Musa'ya onu vezir/yardımcı yapmış ve peygamberlikle müjdelemiştir:

Salup Hârûn'a feyzin ebr-sâye
Nübüvvetle vezîr oldı Mûsâ'ya (b. 55)

Hz. Meryem, hiçbir erkekle yakınlık kurmadan, Allah'ın Cebrail'i gönderip müjdelemesi ve Cebrail'in yeninden üfürmesiyle mucize eseri hamile kalmış ve Hz. İsa'yı dünyaya getirmiştir. Fakat mensubu olduğu halk, ona inanmamış ve onu zinayla suçlamıştır (Harman, 2004: 237). Şair, ona atılan bu iftiranın Hz. Muhammed'e inen kitapla geçersiz kılındığını söylemektedir. Beyitin ilk mısrasında da Meryem Suresi'nin ilk ayeti (kef ha ya ayn sad) yer almaktadır:

Kitâbda geldi kef, hâ, yâ, 'ayn, sâd
Ki ola iftirâdan Meryem âzâd (b. 57)

İsrailoğullarının Abiya koluna mensup olan Hz. Zekeriya, bir kâhindir. Karısı bir çocuk doğuramamaktadır ve bir gün mabetteyken Allah'ın meleği gelir ve ona bir çocuk müjdeler. Fakat o buna inanmaz. Bunun üzerine dili tutulur ve oğlu Yahya doğana kadar konuşamaz. (Aydın, 2013b: 210). Onun bu yaşadığı olaylar ve bağışlanması Hz. Muhammed'e hürmeten gerçekleşmiştir:

Sana tekrîmen idilmiş ne hoş yâd
Zekeriyâca vâki' mâcerâlar (b. 58)

Rivayet odur ki Hz. Üzeyir, Tevrat'ı unutan ve yoldan sapan Yahudileri tekrar yola getirmiştir. Allah'ın gökten inen nuruyla kalbinde Tevrat yeniden can bulur. Yahudilere tekrar Tevrat'ı anlatır ve yazdırır. İçlerinden biri önceki Tevrat'ın gömülü olduğu yerin babası tarafından kendisine iletildiğini söyler. Kazarlar ve çıkarırlar. Karşılaştırdıklarında bire bir aynısı olduğu görülür (Adam, 2012: 401). Şair de Hz. Üzeyir'in Tevrat'ta, Hz. Muhammed'in vasfının yazıldığını görünce baştan sona ezberlediğini söyler:

Görünce vasfını anda muharrer
'Üzeyr itdi bütûn Tevrât'ı ezber (b. 59)

Ayrıca Hz. Üzeyir'in Bakara Suresi'nin 259.ayetinde bildirildiği üzere yüz yıl kadar uyuduğu bilinmektedir (Adam, 2012: 401). Şaire göre Hz. Üzeyir, Hz. Muhammed'in adına ahdederek uykuya dalmış ve tekrar dünyaya gelmiştir:

Gidüp hem geldi dünyâya mükerrer
İde 'ahdinle deyü iltikâlar (b. 60)

Makedonyalı Büyük İskender, onun büyüklüğünü ilan edercesine tüm dünyaya hâkim olmuştur:

Zuhûr-ı şevketin dünyâya i'lân
İdüp de oldı İskender cihân-bân (b. 61)

Rivayete göre Hz. Lokman'a peygamberlik veya hikmet teklif edilmiş, o ise hikmeti tercih etmiştir. Bunun üzerine Hz. Davud peygamber olmuş, o da ona yardımcı olmuştur. Seçtiği hikmet sayesinde hekimlik mesleğini de öğrenmiştir ve hastalara şifa dağıtmıştır (Harman, 2003: 205-206). Şair, Hz. Lokman'ın hikmeti seçmesindeki sebebi Hz. Muhammed'i görmesine bağlar. Onun hikmetinden bir parça okuyup aydınlanmış ve hastalara şifa dağıtmıştır:

Okuyup hikmetin cüz'ini Lokmân
Anınla virdi merzâya şifâlar (b. 62)

Ka'b el-Ahbar, dört peygamberin halen sağ olduğunu, bunlardan İlyas ve Hızır'ın yerde, İdris ve İsa'nın ise gökte olduğunu rivayet etmiştir. Bu rivayet elbette sahih değildir. Fakat divan şiirinde kullanılmaktadır. İlyas'ın

karalarda, Hızır'ın ise denizlerde dolaştığına ve Hz. Muhammed'in ümmetine mensup olup darda olanlara yardıma koştuklarına inanılmaktadır (Harman, 2000c: 162). Şairimize göre de Hz. Hızır ve Hz. İlyas, onun yaverliğiyle peygamberlik hilatini giymişlerdir. Biri karada, diğeri denizde gezip durmuşlardır:

Senin yâverlik-ile Hızır u İlyâs
Nübüvvet hil'atin itdiler ilbâs

İrişüp ümmete bu habere'n-nâs
Gezerler rûz u şeb deryâ karalar (b. 63-64)

Hz. Yuşa, Hz. Musa'nın yaverliğini yapmış olup ondan sonra İsrailoğullarının lideri olmuştur (Harman, 2013d: 45-46). Kudüs'ü fethetmek üzereyken bir müddet daha gün ışığına ihtiyaç duymuş, Allah'a güneşin batmaması için yakarmıştır. Nasuh Efendi, onun bu duasının Hz. Muhammed'i zikretmesi üzerine kabul gördüğünü söylemektedir:

İdüp Yûşa' Nebî zâtın(ı) tezkîr
Felekde şems-i garbın itdi te'hîr (b. 65)

Kuran'da adı geçmeyen, fakat Musevi kaynaklarda bahsi geçen peygamberlerden biri Hz. Şaya'dır. İsrailoğulları arasında hükümdarlık kavgası baş göstermiş ve kabileler arası kan davası ortaya çıkmıştır. Hz. Şaya da onları uyarır. Fakat sözüne kulak asmazlar, hatta ona garez ederler ve o da kaçmak zorunda kalır. Bir ağacın kovuğuna saklanır. Fakat şeytanın bir hilesi ile eteğinin ucu dışarıda kalır. Bu hali gören İsrailoğullarından bazı kimseler ağacı keserek onu şehit ederler.⁵ Şaire göre Hz. Şaya, halkına Hz. Muhammed'den feyiz alarak nasihatte bulunmuş, dünya malını terk etmiş ve şehit olmuş bir peygamberdir:

Tulû'ın kıldı Şa'yâ halka tebşîr
Şehiden itdi terk-i mâsivâlar (b. 66)

Hz. Danyal, kendisine rüya tabir etme gücü verilmiş bir peygamberdir. Kendisiyle beraber iki arkadaşı, Buhtunnasr'ın huzuruna çıkarıldıklarında ülkedeki diğer falcılardan ve sihribazlardan üstün olduğu ortaya çıkar. İlk kralın rüyasını yorumlayamaz ve ölümle burun buruna gelir. Ancak Allah'a

⁵ <https://sayanebiyullah.wordpress.com/2009/08/03/saya-aleyhisselam/> [E.T.: 13.11.2018]

yalvarmasıyla kendisine gelen hikmet sayesinde rüyayı yorumlar ve böylece kendisine gelecekte haber verme ihsanı verilmiş olur (Harman, 1993: 480-481). Şaire göre Hz. Muhammed'in mucizesi Hz. Danyal'a yar olmuştur. Bu sayede gelecekte haber vermiştir ve gizli olan şeylerin anlamları açığa kavuşmuştur:

Olup hem Dânyâl'a mu'cizin yâr
Şir emzirdi o şîre şîr-i hûn-hân

O viridi hâl-i müstakbelden ihbâr
Bilindi bir nice remz ü hafâlar (b. 67-68)

Rivayete göre Talut'un (Saul) askerleriyle Calut'un askerleri karşılaşır Calut meydan okuyunca hiç kimse ona karşı çıkmaya cesaret edemez. Bunun üzerine Talut, Peygamber Şemuyel'e (Samuel) başvurarak Allah'a dua edip yardım dilemesini ister. Allah, "Calut'u öldürecek olan İşa'nın (Vesse) oğludur. Şu yağ boynuzu kimin başına konulduğunda kaynarsa Calut'u öldürecek odur ve o Beni İsrail'e kral olacaktır" diye buyurarak Hz. Davud'u müjdeler (Harman, 1994: 21). Şaire göre de Şemuyel, Hz. Muhammed'in lütfuna eriştiği için Allah'ın şeriatını tanımıştır:

Olunca Şemûyel lutfınla şâmil
O dem tecdid-i şer'e oldı kâbil (b. 69)

Keldânî Kralı Belşatsar'ın öldürülmesi üzerine Med Darius kral olur. Hz. Danyal'ı vezir yapar. Darius'un hükümdarlığının birinci yılında Bâbil esaretinin yetmiş yıl süreceğine dair Yeremya (Ermiya) peygambere verilen bilgiyi kitaplardan öğrenir. Bu rivayetten yola çıkarak onun hakikat bilgisine sahip biri olduğu anlaşılmaktadır (Harman, 1993: 481). Şair, Hz. Ermiya'nın, Hz. Muhammed'in nurunun yansımasıyla olgunlaştığını ve hakikate erdiğini ifade eder:

Hep olmuş 'aks-i envârınla kâmil
Bedver-i Ermiyâ vü asfiyâlar (b. 70)

Hz. İbrahim, putları kırmış, bu yüzden putperestlerce ateşe atılmış ve Allah'ın kendisine bahsettiği mucizeyle yanmamıştır. (Harman, 2000b: 207). Şair, Hz. İbrahim'in ateşte yanmamasının sebebi olarak onun soyundan Hz. Muhammed'in geleceğini ve onun dedesi olmasını gösterir. Bu sayede ateş ona gül bahçesi olmuştur:

Sana olmaklığıla cedd-i a'zam
Halil'e nâr olup gülzâr-ı hurrem (b. 71)

Hz. Muhammed'in dedesi olan Hz. İbrahim, oğlu İsmail'i ve Hacer'i Mekke'ye götürüp bırakır. Hacer erzakı ve suyu bitince mucizevi bir şekilde zemzem suyunu bulmuştur (Harman, 2001: 78). Bu sebeple Hz. Muhammed'in dedesi olan Hz. İsmail, onun sayesinde zemzem suyuna nasip olmuştur ve bu su, insanlara rahmet dağıtmaktadır:

Virilmiş ceddin İsmâ'îl'e zemzem
Ki rahmet neşr ide halka sakâlar (b. 74)

77-80. beyitler arasında Hz. Muhammed'in miraç hadisesi anlatılmaktadır. Müslümanlarca Hz. Muhammed'in o gece Cebrail ile birlikte göğe çıktığı, iki yay arası mesafesi kadar Allah'a yaklaştığı ve ilk defa ondan aracısız olarak vahiy aldığına inanılmaktadır. Bu olayın maddi âlemde değil de ruhi âlemde gerçekleştiğine dair görüşler de vardır. İki yay arası mesafeden kastın Hz. Muhammed'in iki kaşının arası kadar bir yakınlıkta ilahi nura muhatap olduğuna dair görüşler mevcuttur (Yavuz, 2005: 132-133). Şair burada onun bu mucizesine değinmektedir:

Şeb-i mi'râcını ey mâh-ı isrâ
Çü sübhâne'llezi tasdik-i fermâ

Habîb-i Hak'sın ancak sana ahrâ
Bu teşrifât u ta'zîm-i likâlar

Mesîren sidre-i cennât-ı a'lâ
Makâmın kabe-kavseyni ev-ednâ

Nevâlin makdem-i 'izzin fe-evhâ
Huzûr-ı hazret-i mihmân-serâlar (b. 77-80)

Daha sonra dört büyük halifenin övgüsüne geçer. Dört büyük halife Hz. Muhammed'in yüce şan sahibi dört velisidir. Allah yolunda zorlu sınavlardan geçmişlerdir ve Hz. Ebu Bekir, onun sadık dostudur. Hz. Ömer küfür ile mücadele eden adalet sembolü halifesidir. Diğer cengâver ve ilimde en derin olanı Hz. Ali'dir. Hayber onun sayesinde fethedilmiştir ve Hz. Osman da Kuran-ı Kerim'i derleyip korunmasını sağlamıştır:

Olar ki âhirînin evvelidir
Vezîr-i 'âlî-şânın dört velidir

Ebû Bekr 'Ömer ü 'Osmân 'Alî'dür
Reh-i Hakk'da olan müşkil-küşâlar

Biri sıddîk-ı 'azm-i bezm-i tenhâ
Biri fârûk-ı küfr ü dîn-i a'lâ

Biri şîrâze-bend-i vahy-ı Mevlâ
Biridir Haydar-ı saff-ı vegâlar

Diriltdi Nüfel'i sıddîk-ı ekber
'Ömer emrine Nil oldu musahhar

Açıldı kuvve-i Haydar'la Hayber
Hem 'Osmân oldu levhe âşînâlar (b. 81-86)

87-93. beyitlerde Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan'dan ve Hz. Hüseyin'den bahseder. Onlar, Hz. Muhammed'in belirttiği cennet delikanlılarının başıdır. İkisinin de başı cennet kokmaktadır. Dünyada her türlü lezzetten ve keyiften vazgeçip kendilerini Allah yoluna adanmışlar. İki şehit torundurlar ve Hz. Hüseyin, Huda'nın güzelliği, Hz. Hasan ise Huda'nın nurudur.

O sibtî seyyid-i şebân-ı cennât
Hasan'dır hem Hüseyin'dir bu iki zât

İdüp 'âlemde bunlar terk-i lezzât
Reh-i şer'inde gördiler belâlar

Çü yakdı firkatın nâr-ı nihânı
Hasan zehr içdi terk itdi cihânı

Visâlin-çün Hüseyin akıtdı kanı
Kan ağlar çarh ve arz-ı Kerbelâlar

Olardır müslimîne nûr-ı 'ayneyn
Olardır sebz-i nahl-sitân-ı kevneyn

Hafıdeynü's-sa'ıdeynü's-şehıdeyn
Siyâdet evc-gâhında hümâlar

Hüseyın ahsen Hasan nûr-ı Hudâ'dır
Ki neşv-i Murtezâ Zehrâ nemâdır (b. 87-93)

94-96. beyitlerde On İki İmamı zikreder. Onlar, soy olarak Hz. Muhammed'e, Hz. Fatıma ile Hz. Ali evliliği münasebetiyle bağlanmaktadır:

Zehî ser-nâme-i âl-i 'abâdır
Şerif ismin Muhammed Mustafâlar

Hasan Hüseyın ve Müse'bn-i Ca'fer
Takî Zeynel Nakî Bâkır hem 'Asker

'Alî'dür mübtedâ Mehdî mu'ahhar
Ki sâdâta revânda pişevâlar (b. 94-96)

Hz. Hamza'nın ve Hz. Abbas'ın, İslam dini uğrunda savaşan arslanlar olduğunu ifade eder:

Derûn-ı gâye-i İslâm'da şîrân
Cenâb-ı Hamza vü 'Abbâs u 'Ammâr (b. 97)

99. beyitte de cennetle müjdelenen sahabelerden bahseder:

Sa'ıd ü Sa'd u Talhâ 'Abdu'r-rahman
'Ubeyde hem Zübeyr çâr-ı yârân (b. 99)

103. ve 104. beyitlerde dört büyük imamın övgüsünü yapar:

İmâm-ı A'zam [ü] nûrû'l-memâlik
İmâm-ı Ahmed ü İdris ü Mâlik

Bu çâr 'allâme-i Hakk e's-sâlik
Olubdur mü'minîne muktedâlar (b. 103-104)

Hz. Mevlana'nın dergâhında onun aşkıyla dönülmektedir:

Ki ol tevhîd-i Mevlânâ'yı söyler
Döner bu şevk-ile arz u semâlar (b. 106)

Onun şeriatının yolunun rabıtası Şeyh Nakşibendi'dir:

Tarîk-i şer'inin râbıta bendi
Bahâ'e'd-dîn-i şâh-ı Nakşibendî (b. 107)

Hacı Bektaş Veli, hareketsiz taşı onun sayesinde yürütmüştür:

Çü ikrâr virdi sana Hâcî Bektâş
Yüridi emir ile bî-revân taş (b. 113)

Osmanlı hanedanı, onun şeriatına hizmetle her zaman muzaffer olmuştur:

Sana hem şer'ine hizmetle her ân
Muzaffer oldı nesl-i âl-i 'Osmân (b. 117)

Dönemin padişahı ve halifesi Abdülaziz Han, onun ümmetine kol-kanat germektedir:

Halifen hâliyâ 'Abdü'l-'aziz Hân
Olur ümmetine sâye-resâlar (b. 118)

Bizans'ın Mısır valisi olan Mukavkıs, Hz. Muhammed'in kendisine yolladığı mektup üzerine elçiyi, bir takım hediyelerle geri yollamıştır. Hz. Ebu Bekir döneminde de kendisine yine mektup yollandığı bilinmektedir. İkinci kez vali olduğunda Amr bin As ile anlaşma yaparak Mısır'ı Müslümanlara bırakmıştır (Özkuyumcu, 2006: 137). Şaire göre bu durum, Mukavkıs'ın Hz. Muhammed'in dininin hışmından korkup aman dilemesiyle olmuştur:

Mukavkıs kıldı hışmından tehâşî
İdüp bâbü'l-emâna ilticâlar (b. 130)

Suriye bölgesinin hükümdarı ve Gassanilere mensup olan Haris ile Hûde de nefsinin yenememiş ve onun fermanına boyun eğmemiştir. İnananlardan olmamıştır:

Bu gibi Hûde ve Hâris-i Gassân
'Aceb tutmadılar yarlıg-ı fermân (b. 131)

Dedesi Abdülmuttalib gibi münzevi bir hayat yaşamaya başlayan Hz. Muhammed, zaman zaman Hira Mağarası'nda vakit geçirirdi ve derin düşüncelere dalardı. Hira'da bulunduğu 610 yılı Ramazan ayının son on günü içinde bir gece, bazı rivayetlere göre pazartesi günü sabaha karşı Cebrail geldi ve ona peygamber olduğunu bildirdi (Fayda, 2005: 410):

Çün itdin inzivâ gâr-ı Hirâ'da
Gelüp nâmûs-ı ekber bâ-irâde

Nübüvvet nevbetin çaldı orada
İşitti tâ süreyyâ ve serâlar (b. 133-134)

Mekke'nin Müslümanlar için tehlike oluşturması üzerine başlayan hicret sürecinde en sona kalan peygamber, Hz. Ebu Bekir ile hazırlık yapıp yola çıkar. Mekke'den Medine'ye hicret ederken, müşriklerin takibatına uğrar ve burada Hz. Ebu Bekir ile birlikte Sevr Dağı'ndaki bir mağaraya saklanırlar. Allah'ın yardımıyla örümcek girişe ağ yapar ve güvercin yuva kurar. Müşrikler bu şekilde onu bulamazlar (Demircan, 2009: 5-6). Bu mucizeyle kurtulmuştur:

Büridi 'ankebût bâb-ı mahalli
Güvercin yaptı o ânda yuvalar (b. 148)

Müslüman olmadan önce Süraka bin Malik, Hz. Muhammed'in başına ödül konulması üzerine atına biner ve onu takibe başlar. Hz. Muhammed'in duası üzerine atı tökezler ve yere düşer. Tekrar saldırmaya kalkarsa da başarılı olamaz. Bunun üzerine Hz. Muhammed'in davasında haklı olduğunu anlar ve ona yalvarmaya, ondan af dilemeye çalışır (Ünal, 2010: 161):

Aceb ta'kibe kasd itti Sürâka
Atı battı yere varınca sâka (b. 153)

Hayberli Yahudiler, Zeyneb binti Haris adlı bir kadının aracılığıyla Hz. Muhammed'i zehirlemek isterler. Ona zehirli kuzu eti ikram ettiklerinde Allah'ın inayetiyle o kebab zehirli olduğunu anlamıştır (Uyar, 2013: 360).

Kuzuya âgû kattı Hayberiyân
Ana el-mesmûm didi destinde biryân (b.163)

H. Muhammed'in Uhud Savaşı'nda dişi kırıldıktan sonra sahabelerle birlikte dağa çekildiğinde burada kendisi için ağlayan bir taşın olduğuna dair bir mucizeden bahsedilir. Ancak bu anlatıyla ilgili İslam kaynaklarında bir bilgiye rastlanılmamıştır. Şair de aşağıdaki beyitte bu dağdaki ağlayan taş meselesine değiniyor:

Sütûn-ı haşk olup hicrinle giryân
İderdi mescid içre âh u vâlar (b. 164)

Bir rivayete göre de Mekkeliler, H. Muhammed'den bir mucize göstermesini isterler. Bunun üzerine H. Muhammed, aya doğru elini kaldırır ve iki parmağıyla ayı ikiye böler (Çelebi, 2000b: 344):

İşâret eyledin destinle ezhâr
Felekte oldı şak mâh-ı münevver (b. 167)

O, Hudeybiye'de susayan ashabı için parmaklarından kevser suyu akıtan (Pala 2009: 443) peygamberdir:

Akup parmaklarından âb-ı kevser
İçerdi gâziler vakt-ı gazâlar (b. 168)

Uhud Savaşı'nda Katade ibni Numan'ın gözüne ok isabet etmiş ve gözünün bebeği yanağına akmıştır. H. Muhammed, Katade'nin gözünü tutar ve yerine yerleştirir. Katade'nin gözü hiçbir şey olmamış gibi eski hâlini alır. Hayber Seferi'nde H. Ali'nin gözleri rahatsızlanır. H. Muhammed, onu ordunun başına geçirmek istediğinde olayı öğrenir ve onu yanına getirmelerini ister. Tükürüğünü iki parmağına sürüp H. Ali'nin gözlerine sıvazlar ve o anda H. Ali'nin gözleri iyileşir.⁶

Kapatmıştı der-i 'ayn-ı Katâde
Kilid-i mu'cizin kıldı küşâde

Dü-çeşm-i Haydar'a virdi gazâda
Şifâ-yı merhem-i yârin safâlar (b. 169-170)

Bedir Savaşı'nda düşman kuvvetleri galip gelmek üzereyken H. Muhammed, yerden bir avuç kum alıp müşriklerin tarafına "Yüzleri kara olsun!" diye

⁶ Siddik, Yusuf, (t.y). "Hastaların ve Yaralıların Şifa Bulması Mucizeleri", <http://www.resulullah.org/hastalarin-ve-yaralilarin-sifa-bulmasi-mucizeleri> [E.T.: 14.11.2018].

üfürür. Bu kum tanecikleri onların yüzüne yapışır ve panik hâlinde sağa sola kaçışır (Çalapkulu 2010: 72):

Kefinde kumlar tesbîh iderdi
Fütûhâtın ne hoş telmih iderdi (b. 171)

Cahiliyye devrinde bazı taşların Hz. Peygamber'e selam verdikleri rivayet edilmektedir. Ayrıca vahiy geldiği vakit eve dönüşünde yolda rastladığı ağaç ve taşların da aynı şekilde ona selam verdiklerine dair hadis kaynaklarında rivayetler bulunmaktadır (Özafşar, 2003: 321):

Hele taşlar katı tasrîh iderdi
Salât-ıla selâm u merhabâlar (b. 172)

Mahşer günü, şefaât sahibi peygamber odur ve diğer peygamberler o gün arşın altında toplanacaklardır:

Görüp bu heybet-i yevme't-tenâdi
Sığına sâk-ı 'arşa enbiyâlar (b. 178)

SONUÇ

Çalışmada önce Hz. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib'in hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra Çemişgezekli Nasuh Efendi'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuş olup makalenin konusu olan eserin basım tarihi, beyit sayısı, aruz ölçüsü gibi şekilsel özellikleri üzerinde durulmuştur. Eserin ses özellikleri ve kâfiye şeması verilmiş, kullanılan kâfiye çeşitlerine örnekler sunulmuştur. Muhtevası konusunda incelemeler yapılmış olup peygamberlerin ve onlara ait çeşitli mucizelerin, bazı tarihi ve dini şahsiyetlerin anlatıldığı beyitler, kaynaklardan elde edilen bilgilerle irdelenmiş ve incelenmiştir. Ardından eserin Latin harfli metnine yer verilmiştir. Eser, Hz. Muhammed'in ilk insan ve peygamberlerin en büyüğü oluşu inancıyla yazılmış olup peygamberler tarihine ait mucizeler ve mutasavvıflara ait kerametler, tarihi şahsiyetlere ait bazı olağanüstü beceriler, onun şahsının yüceliğine bağlanmıştır. Bu makalede, Nasuh Efendi'nin oğlu Arif Hikmet Efendi'nin girişimiyle bastırılan ve kaybolmaktan kurtulan bu eseri gün yüzüne çıkarılıp değerlendirilerek bilim dünyasına tanıtılmaya ve değeri, Klasik Türk Edebiyatı'ndaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

METİN

(1) Meşâhîr-i küttâb-ı ma'ârif-nisâbdan Çemişgezekî merhûm Nasûh Efendi'nin işbu Miftâh-ı Kenzü'l-Menâkıb Der-Na't-ı İbn-i 'Abdü'l-muttalib nâm kasîde-i bergüzîdesi erbâb-ı vatana bir yâdigâr olmak ârzûsuyla mahdûmu 'Ârif Hikmet Efendi tarafından def'a-i ûlâ olarak bin iki yüz doksan yedi sene-i hicrîsinde tab' ve temsil kılınmıştır. Sene 1297.

(2) Miftâh-ı Kenzü'l-Menâkıb Der-Na't-ı İbn-i 'Abdü'l-muttalib

Bismi'llahi'r-rahmani'r-rahîm

mefâ'ülün / mefâ'ülün / fe'ülün

- 1 Eyâ peygamber-i pîşîn-i hilkat
Şehî devri nebiyy-i evliyâlar
- 2 V'eyâ gencîne-i dürr-i fesâhat
Bağışla bârî sen hüsn-i edâlar
- 3 Ki sensin masdar-ı nutk-ı ene'fsah
Seninle oldı yanlışlar musahhah
- 4 Olur her noktası ger eylesen sahh
Bu nazmın gevheri 'âlem-bahâlar
- 5 Be-nâm-ı tâhir ü Tâ-hâ vü Yâ-sîn
Medîh-i zât-ı pâk-i kibriyâsın
- 6 İmâm-ı enbiyâ ve evliyâsın
Sana elyak bütün medh ü senâlar

- 7 Velî ey şâh-ı evreng-i le‘amrük⁷
Ne mümkün hak-ıla vasfın tederrük
- 8 Ni‘at-hvânâna ancak bir teberrük
Yazup takdîme ettim ictirâlar
- 9 Ki sardı derd-i ‘aşkın bu fakîri
Tecellî kıl k’olam nûrun basîri
- 10 Bu derdin olmışam çokdan esîri
‘Atâ kıl ‘ayn-ı lutfından şifâlar
- 11 Mukarrer çeşm-i mâzâga’l-basarsın
Mükehhal dîde-i dest-i kadersin
- 12 Ki sen nûr û fer û rûşen nazarsın
Bu çeşm-i bahtımı kıl rûşenâlar
- 13 O nûr-ı pür-feri ‘âlem-nümâdan
Gidüp târ-ı ‘adem kalkdı aradan
- 14 Açıldı çeşm-i mevcûdât ‘amâdan
Edince hâk-i pâyin tûtiyâlar
- 15 Eyâ tenhâ rev-i iklim-i lâhût
V’eyâ ahkâm-ı rân-ı mülk-i nâsût
- 16 Der-i eltâfına düşdim elim tut
Ki sensin dest-gîri mübtelâlar
- (3) 17 Ve yâ zeyn-i serîr-i üdnü minnî⁸
İder bu kemterin böyle temennâ
- 18 Keremkârâ kerîmâ fâ‘fü-‘annâ
Ki zîrâ başdan aşmıştır hatâlar

⁷ 15/HİCR/72: “Senin ömrüne olsun.”

⁸ “Bana yaklaş!” / Miraçta, Allah’ın Hz. Muhammed’e bu şekilde hitap edildiğine dair hadis kayıtları bulunmaktadır: Bkz. Mehmet Yılmaz, Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük), Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 158

- 19 Bi-‘aşk-1 zümre-i ‘uşşâk-1 zârân
Şehîdân u guzâtü kâr u zârân
- 20 Bi-‘aşk-1 şehir-i gufrân rûze-dârân
İre câ-yı kabûle bu du‘âlar
- 21 Hudâ vermiş sana hulk-1 ‘azîmi
Viresin ‘âleme fazl-1 ‘amîmi
- 22 Hübûb itmezse ger lutfın nesîmi
Yakar nâra bizi gayr-1 havâlar
- 23 Sen olmazsan yaratmaz idi Bârî
Bu gûne ‘âlem-i hejdeh hezârî
- 24 Seni irsâlde kasd-1 Girdigâr’ı
Bula halk rahm u fazlından nevâlar
- 25 Senin-çün halk olunmuş bunca eflâk
Senin şânında sâdır oldu levlâk
- 26 Hitâb-1 âyet-i innâ kefeynâk⁹
Nice münkiirlere virdi cezâlar
- 27 Cihânı ser-te-ser ey Mekkî matla‘
İdüpdür tal’atın nûrı müşa‘şa‘
- 28 Ger olmazsâydılar nûrınla enfa‘
Virirler miydi mihr¹⁰ u meh ziyâlar
- 29 Çü togdun ‘âleme ey şems-i tal’at
Cihândan ref’ olundu küfr-i zulmet
- 30 Vücûdun ‘âlemîne ‘ayn-ı rahmet
Safâ geldin şehâ sad merhabâlar

⁹ 15/HİCR/95: “Şüphesiz biz, sana kâfiyiz.”

¹⁰ mihr: mehr (Metinde).

- 31 Tuyup teşrifini sulbinden Âdem
Değişdi habbeye cennâtı ol dem
- 32 İner gökden yere İse'bn-i Meryem
Değişür hâk-i pâyinle semâlar
- 33 Olunca Şit ü Nûh nûrınla meşhûn
Belâdan keştî-i Nûh oldu me'mûn
- 34 Seni teşfi'le hûttan çıkdı Zi'n-nûn
Selîm oldu hem ehl-i bî-nevâlar
- 35 Ledün 'ilmi vasıfın itdi tedrîs
Mekân-ı 'âlîye ref' oldu İdrîs
- 36 Şehîd oldu dirildi yine Cercîs
Reh-i 'aşkında çok çekdi cefâlar
- 37 Cenâb-ı Hû'da 'isyân-ıla Şeddâd
Yapup dünyâda cennât itdi bünyâd
- (4) 38 Çü sensiz cennet olmaz pes âsûd-yâd
Belürsiz oldu şeddâdî binâlar
- 39 Senin 'aşkınla ceddin dost-ı Rahmân
İdüp ferzendini Rabb'ine kurbân
- 40 Fer-i mührinle Dâvud u Süleymân
'Umûma oldılar fermân-revâlar
- 41 Ki ins ü cin cibâl u bâd u murgân
Olup fermân-ber-i mülk-i Süleymân
- 42 Senin vasfindan olmag-çün sebak-hvân
Virilmiş zâtına sencî sadâlar
- 43 Açardı sine-i 'uşşâka dâglar
Su akmaz dinleyüp inlerdi taglar

- 44 Gelürdi vejdeye pejmürde saglar¹¹
Tokunsa o sadâ-yı cân-fezâlar
- 45 Sana teslim iledir her mesâlih
Necâta Lût u Sâlih oldı sâlih
- 46 Deyüp nâsa nasâyih bi'l-fesâyih
Şu'ayb oldı hatîb-i enbiyâlar
- 47 İdüp İshâk Nebî'ye nûrun ikbâl¹²
Fe beşşernâ¹³ ile buyruldu iclâl
- 48 Ki teşrîfiyle Cebrâ'îl ü Mikâl
Halîl'e oldılar müjde-resâlar
- 49 Adıyla külbe-i ahzânda mashûb
Olup hem Yûsufunı buldı Ya'kûb
- 50 Senin hürmetine yalvardı Eyyûb
Hep oldı mündefi' emrâz u dâ'lar
- 51 İrişüp himmetin der-çâh-ı zindân
'Azizen oldı Yûsuf Mısır'a sultân
- 52 Hafid-i cedd-i pâkin olduğundan
Virilmiş zâtına hüsn ü bahâlar
- 53 Kelîmu'llâh'da olan dest-i beyzâ
Senin nûrından olmuşdur hüveydâ
- 54 İtdi Elyesa' Zül-kifil-i Yahyâ¹⁴
Yolunda cân-ıla serler fedâlar
- 55 Salup Hârûn'a feyzin ebr-sâye¹⁵
Nübüvvetle vezîr oldı Mûsâ'ya

¹¹ pejmürde saglar: pejmürde ve saglar (Metinde).

¹² Mısraın vezni bozuk.

¹³ 37/SAFFAT/101: "Ona müjdeledik."

¹⁴ Mısraın vezni bozuk.

¹⁵ Mısraın vezni bozuk.

- (5)
- 56 Ana sâyende virilmiş bu pâye
Ezel itmiş sana çok intikâlar
- 57 Kitâbda geldi kef, hâ, yâ, ‘ayn, sâd¹⁶
Ki ola iftirâdan Meryem âzâd
- 58 Sana tekrîmen idilmiş ne hoş yâd
Zekeriya vâki‘ mâcerâlar
- 59 Görünce vasfını anda muharrer
‘Üzeyr itdi bütûn Tevrât’ı ezber
- 60 Gidüp hem geldi dünyâyâ mükerrer
İde ‘ahdinle deyü iltikâlar
- 61 Zuhûr-ı şevketin dünyâyâ i’lân
İdüp de oldı İskender cihân-bân
- 62 Okuyup hikmetin cüz’ini Lokmân
Anınla virdi merzâyâ şifâlar
- 63 Senin yâverlik-ile Hızr u İlyâs
Nübüvvet hil’atin itdiler ilbâs
- 64 İrişüp ümmete bu habere’n-nâs
Gezerler rûz u şeb deryâ karalar
- 65 İdüp Yûşa‘ Nebî zâtın(ı) tezkîr
Felekde şems-i garbın¹⁷ itdi te’hîr
- 66 Tulû‘ın kıldı Şa‘yâ halka tebşîr
Şehîden itdi terk-i mâsivâlar
- 67 Olup hem Dânyâl’a mu‘cizin yâr¹⁸
Şîr emzirdi o şîre şîr-i hûn-hvân

¹⁶ 19/MERYEM/1.

¹⁷ garbın: arbın (Metinde).

¹⁸ Mısraın vezni bozuk.

- 68 O virdi hâl-i müstakbelden ihbâr
Bilindi bir nice remz ü hafâlar
- 69 Olunca Şemûyel lutfınla şâmil
O dem tecdîd-i şer'e oldı kâbil
- 70 Hep olmuş 'aks-i envârınla kâmil
Bedver-i Ermiyâ vü asfiyâlar¹⁹
- 71 Seni tebcîl idince şâh-ı harkıl
Nübüvvet câhile buyruldı tecbîl
- 72 'Aceb mi hâdim olsa sana Cibrîl
Rikâbında yürür hep enbiyâlar
- 73 Sana olmaklığıla cedd-i a'zam
Halîl'e nâr olup gülzâr-ı hurrem
- 74 Virilmiş ceddin İsmâ'îl'e zemzem
Ki rahmet neşr ide halka sakâlar
- 75 Olup hüccâc-ıla memlû makâmın
Çagırır yek-be-yek Allâh sa'îdin
- 76 Tutup arz u semâyı bâng-ı lebbeyk²⁰
İderler Merve'de sa'y u safâlar
- 77 Şeb-i mi'râcını ey mâh-ı isrâ
Çü sübhâne'llezî tasdik-i fermâ
- 78 Habîb-i Hak'sın ancak sana ahrâ
Bu teşrifât u ta'zîm-i likâlar
- 79 Mesîren sidre-i cennât-ı a'lâ
Makâmın kabe-kavseyni ev-ednâ²¹

¹⁹ Mısraın vezni bozuk.

²⁰ Mısraın kâfiyesi bozuk.

²¹ 53/NECM/9: "Veya daha yakın." – Mısraın vezni bozuk.

- (6) 80 Nevâlin makdem-i 'izzin fe-evhâ²²
Huzûr-ı hazret-i mihmân-serâlar
- 81 Olar ki âhirinin evvelidir
Vezîr-i 'âlî-şânın dört velîdir
- 82 Ebû Bekr 'Ömer ü 'Osmân 'Alî'dür
Reh-i Hakk'da olan müşkil-küşâlar
- 83 Biri sıddik-ı 'azm-i bezm-i tenhâ
Biri fârûk-ı küfr ü dîn-i a'lâ
- 84 Biri şîrâze-bend-i vahy-ı Mevlâ
Biridir Haydar-ı saff-ı vegâlar
- 85 Diriltdi Nevfel'i sıddik-ı ekber
'Ömer emrine Nil oldu musahhar
- 86 Açıldı kuvve-i Haydar'la Hayber
Hem 'Osmân oldu levhe âşinâlar
- 87 O sibtî seyid-i şebân-ı cennât
Hasan'dır hem Hüseyin'dir bu iki zât
- 88 İdüp 'âlemde bunlar terk-i lezzât
Reh-i şer'inde gördiler belâlar
- 89 Çü yakdı firkatın nâr-ı nihânı
Hasan zehr içdi terk itdi cihânı
- 90 Visâlin-çün Hüseyin akıtdı kanı
Kan ağlar çarh ve arz-ı Kerbelâ[lar]
- 91 Olardır müslimîne nûr-ı 'ayneyn
Olardır sebz-i nahlistân-ı kevneyn
- 92 Hafideynü's-sa'ideynü's-şehîdeyn
Siyâdet evc-gâhında hümâlar²³

²² 53/NECM/10: "Böylece vahyetti."

- 93 Hüseyin ahsen Hasan nûr-ı Hudâ'dır
Ki neşv-i Murtezâ Zehrâ nemâdır
- 94 Zehî ser-nâme-i âl-i 'abâdır
Şerîf ismin Muhammed Mustafâlar
- 95 Hasan Hüseyin ü Mûse'bn-i Ca'fer
Takî Zeynel Nakî Bâkır hem 'Asker
- 96 'Alî'dür mübtedâ Mehdî mu'ahhar
Ki sâdâta revânda pîşevâlar
- 97 Derûn-ı gâye-i İslâm'da şîrân
Cenâb-ı Hamza vü 'Abbâs u 'Ammâr²⁴
- 98 Kemend-i 'aşkına olup esîrân
Yolunda itdiler cânlar fedâlar
- 99 Sa'îd ü Sa'd u Talhâ 'Abdu'r-rahman²⁵
'Ubeyde hem Zübeyr çâr-ı yârân
- 100 En evvel aldılar bu müşteriyân
Virüp cennetlere ağır bahâlar
- (7) 101 Yüzün ve'ş-şemsi²⁶ ve'l-leyli²⁷ nikâbın
Özün rahmet ve en-necmi²⁸ sehâbın
- 102 Hüdâ ve nûr-ı Furkân'dır kitâbın
K'anınla itdi 'âlem ihtidâlar
- 103 İmâm-ı A'zam [ü] nûrû'l-memâlik
İmâm-ı Ahmed ü İdris ü Mâlik
- 104 Bu çâr 'allâme-i Hakk e's-sâlik²⁹
Olubdur mü'minîne muktedâlar

²³ Mısraın vezni bozuk.

²⁴ Mısraın kâfiyesi bozuk.

²⁵ Mısraın vezni bozuk.

²⁶ 91/ŞEMS/1: "Güneşe".

²⁷ 91/ŞEMS/4; 92/LEYL/1: "Geceye."

²⁸ 53/NECM/1: "Yıldıza and olsun."

²⁹ Mısraın vezni bozuk.

- 105 Çalınup dergeh-i sultânda niyâz
‘Uluvv-i şânı-ki ta‘rifler eyler
- 106 Ki ol tevhîd-i Mevlânâ’yı söyler
Döner bu şevk-ile arz u semâlar
- 107 Tarîk-i şer‘inin râbıta bendi
Bahâ’e’d-dîn-i şâh-ı Nakşibendî
- 108 Nice yüz bin mürîd-i müstemendi
Sana teslim ider subh u mesâlar
- 109 Olubdur mu‘cizinle ‘abd-i kâdir
Hayâtta hem memâtta sarfa kâdir
- 110 Çalar çarh-ı nöbet zehî mekâdir
Rikâb-ı evliyâya basdı pâlar
- 111 Süheyl-i Ahmed’i bedv ü rikâ‘ı
Alınca nûr-ı feyzinden şu‘â‘ı
- 112 Tutar fermân-berin seyf ü âfâ‘ı
Ki ditrer heybetinden ejdehâlar
- 113 Çü ikrâr virdi sana Hâcı Bektâş
Yüridi emir ile bî-revân taş
- 114 Kavîdir ‘ahd-i ikrâra virin baş
Te‘âla’llâh ne teslim ü rızâlar
- 115 Heme der mâzî vü müstakbel ü hâl
Olurlar hidmet-i ravzınla hoş-hâl
- 116 Ricâlu’llâh u gavs u kutb u âbdâl
Şehinşâh u selâtîn ü pâşâlar
- 117 Sana hem şer‘ine hizmetle her ân
Muzaffer oldı nesl-i âl-i ‘Osmân

- (8)
- 118 Halifen hâliyâ 'Abdü'l-'azîz Hân
Olur ümmetine sâye-resâlar
- 119 Kelâm-ı emcedinde Hak ider 'arz
'İbâd-ı sâlihûna irs olur arz
- 120 Bi-hamdi'llâh ki olmuş bunlara farz
O mîrâs u salâh u ittikâlar
- 121 Bu nesil hak u 'adl üzre yürürler
Ki şer'in bilmeyene bildirirler
- 122 Ugur-ı şer' ü dîne cân virirler
İderler fi sebîli'llâh gazâlar
- 123 Ki anlardır humât-ı dîn-i ahsen
Buyurdun anlara ni'me'l-emîrsen
- 124 Sezâdır şânına Hak'dan dilersen
Bular tâ haşre dek bunlar bekâlar
- 125 Kemâlâtın güneşden rûşenâdır
O kim bilmez seni varsa 'amâdır
- 126 Bütün nutkın olur vech-ile sâdır
Ola hâşâ ki emrin ber-hevâlar
- 127 Cefâ vü cevri birçok nâbekârın
Sana hicretle terk itdirdi dârın
- 128 Çü çıkdın hem yanınca yârigârın
O Ka'be ağlayup geydi karalar
- 129 Olup fermânına münkâd necâşî
Sa'âdet tâcına taht oldı başı
- 130 Mukavkıs kıldı hışmından tehâşî
İdüp bâbü'l-emâna ilticâlar

- 131 Bu gibi Hûde ve Hâris-i Gassân
‘Aceb tutmadılar yarlıg-ı fermân
- 132 Nukûş-ı bâd-ı milke itdi vîrân
O mülk ü saltanat oldu hebâlar
- 133 Çün itdin inzivâ gâr-ı Hirâ’da
Gelüp nâmûs-ı ekber bâ-irâde
- 134 Nübüvvet nevbetin çaldı orada
İştitti tâ süreyyâ ve serâlar
- 135 Olunca nûr-ı vahy-ı Hak mü’essir
Müzemmil oldu zâtın hem müdessir
- 136 Bu hâle geldi emr-i kum fe’enzir³⁰
Buyurdun emr ü nehye ibtidâlar
- 137 İdince emr-i Hak’ı keşf ü tahkîk
Hemân-dem eyledi sıddîk-u tasdîk
- 138 Çü buldı refte refte ehl-i tevfik
Ki zer‘-i ahrec-i şat’a-nümâlar
- 139 Fedâ-yı cân için pâyin idüp bûs
Hem oldu şîr-i Hak gâbında mahrûs
- 140 Uhuvvet birle Mikâ’îl ü nâmûs
Bu kadre itmediler irtikâlar
- 141 O iş kim zâtına hâs Murtazâ’dır
Anı fa’le melek olur mı kâdir
- 142 Güneş batmışken oldu yine zâhir
Kıla tâ bu türâb ‘asrî edâlar
- (9) 143 Sizi hâfız iken [ol] Rabb-i Te’âla
Ne ‘akla hizmet eyler bilmem a’dâ

³⁰ 74/MÜDDESSİR/2: “Kalk artık, uyar.”

- 144 Kudûmınla hemân bir gâr-ı ednâ
Eyitdi 'arşa küsb-i üstüvâlar
- 145 O vakit-kim kadem basdın o gâra
Sığındın Hazret-i Perverdigâr'a
- 146 Yakınlaştı 'adûlar vara vara
İderler cüst-ü-cûya i'tinâlar
- 147 İdince düşmenân öyle tecellî
Virirdi emr-i lâ-tahzen³¹ tesellî
- 148 Büridi 'ankebût bâb-ı mahallî
Gügercin yaptı o ânda yuvalar
- 149 Ki bismi'llâh tebârek bâb-ı haytân
Elif lâm mîm³² ve yâ-sîn³³ sakf-ı cidrân
- 150 Refik sıddîk u Cebrâ'îl nigeş-bân
Getürdi çeşm-i a'dâya 'amâlar
- 151 Hiç oldı ötege pû ve gulüvvler
Yıkıldı gitti me'yûsen 'adûlar
- 152 Buyurdun 'azm-i râh-ı ârzûlar³⁴
Olup tevfik-i Hâdi reh-nümâlar
- 153 'Aceb ta'kibe kasd itti Sürâka
Atı battı yere varınca sâka
- 154 Bu hâle oldı hayrân kaldı baka
Pes istîmân ile itti nidâlar

³¹ 9/TEVBE/40: "Mahzun olma, üzülme."

³² 29/ANKEBUT/1 (Burada "örümcek" anlamına gelen Ankebut Suresi'nin ilk ayetine gönderme yaparak mucizeye telmihte bulunmaktadır.)

³³ 36/YASİN/1. (Yasin Suresi'nin 9.ayetinde müşriklerin önlerine ve arkalarına set çekildiğinden burada surenin ilk ayetiyle bu hususa telmihte bulunmaktadır.)

³⁴ Mısraın vezni bozuk.

- 155 Alup yetmiş süvârî vü piyâde
Yüride gezdi ammâ o havâda
- 156 İdüp tevfik-i dîn irdi murâda
Önünce oldılar râyet-fezâlar
- 157 Kılubsın nice mu‘cizât-ı izhâr
Ne mümkün cümlesin ihzâr u iş‘âr
- 158 Gelüp nâka tekellümle idüp zâr
Girân-ı bârûcûdan iştikâlar
- 159 Görüp bir kûs-i-fend-i nâ-tüvânı
Ki mefkûd idi meşy ü ra‘ye cânı
- 160 Sıgadın dest-i rahmet ile anı
Sagıldı süd ile toldı analar
- 161 Kaçan bir kabza hûrmâ oldu mülhak
Yedi i‘câzına ey hayr-ı mutlak
- 162 O kabza temr ile hep ehl-i Hendek
İdüpdür def‘-i cû‘ vü iştihâlar
- 163 Kuzıya âgû kattı Hayberiyân
Ana el-mesmûm³⁵ didi destinde biryân³⁶
- (10) 164 Sütün-ı haşk olup hicrinle giryân
İderdi mescid içre âh u vâlar
- 165 Çü bâ-emr-i selâm-ı Rabb-i Settâr
Yeri yardı huzûra vardı eşcâr
- 166 Seni hvâb-ı safâda kıldı hoş-yâr
Âvâz-ı e’s-selâm u ve’s-salâlar

³⁵ “Zehirlenmiş.”

³⁶ Mısraın vezni bozuk.

- 167 İşâret eyledin destinle ezhâr
Felekte oldu şak mâh-ı münevver
- 168 Akup parmaklarından âb-ı kevser
İçerdi gâziler vakt-ı gazâlar
- 169 Kapatmıştı der-i 'ayn-ı Katâde
Kilid-i mu'cizin kıldı küşâde
- 170 Dü-çeşm-i Haydar'a viridi gazâda
Şifâ-yı merhem-i yârin safâlar
- 171 Kefinde kumlar tesbîh iderdi³⁷
Fütühâtın ne hoş telmîh iderdi
- 172 Hele taşlar katı tasrîh iderdi
Salât-ıla selâm u merhabâlar
- 173 Yarın sûr ola halkı haşre dâî
Dirilüp halk u semte ola sâî
- 174 Simâ' ittikte bu ekber fezâî
Tahayyürde kala fikr ü nihâlar
- 175 O günde kurulur bir 'âlî divân
O günde sendedir hep hükm ü fermân
- 176 Tabîb-i şefkatin virmezse dermân
Onulmaz bizdeki cürm ü yârâlar
- 177 O günde kurulur kürsî-i dâdı
Olur Hak kâdı Cebrâ'îl münâdî
- 178 Görüp bu heybet-i yevme't-tenâdî
Sığına sâk-ı 'arşa enbiyâlar
- 179 O gün meydâna korlar gizlû sırrı
Bilinür herkesin hep hayr u şerri

³⁷ Mısraın vezni bozuk.

- 180 Görüp bu dehşet-i yevme't-tenâdi
Ata evlâdların ata analar
- 181 Atamız Âdem ola şöyle kâ'il
Gerekmez bana oğlum Şit ü Hâbil
- 182 Dahı İshâk u İsmâ'il [ki] ez-dil
Halîlu'llâh ide nefse fedâlar
- 183 Kelîmu'llâh ide ol-gün [ki] ilhâ
Gerekmez kardaşım Hârûn-ı hâlâ
- 184 Geçe hem mâder-i Meryem'den 'İsâ
Ki ya'nî nefsi nefsi çağrışalar
- (11) 185 O hâlde sen idersin ey meded dâd
Gerekmez bana bugün nefis ü evlâd
- 186 Hudâyâ ümmetimi eyle âzâd
Deyüp idesin Allâh'tan recâlar
- 187 Melâz u mültecâdır halka bâbın
Müzeyyen enbiyâlarla rikâbın
- 188 Ki bunlar nefsi nefsidir cenâbın
İdersin ümmeti vâ ümmetâlar
- 189 'Înâyet itmesen sen yâ keremkâr
Olur bu müznibînin hâli düşvâr
- 190 Ki varken bî-şumâr evsâm u evzâr
Yâ nice dergeh-i Hakk'a varalar
- 191 Çü sensin hazret akvâ el-vesâ'il³⁸
Kapunda bizleriz sâ'il ü gâ'il
- 192 Nigâh-ı re'fetin olur mu kâ'il
Ki bize âteşin zencîr uralar

³⁸ hazret: hazretâ (Metinde).

- 193 Buyurmuş [kim] sana ol Hakk Te'âlâ
'Atâyâ tâ be-mikdâr-ı feterdâ³⁹
- 194 Var iken in kadar cennât-ı a'lâ
'Azâb-ı düzahı görme revâlar
- 195 Cenâbından ger olmaz ise himmet
Kalur odda meded bu 'âsî ümmet
- 196 Ki olmuş cümle muhtâc-ı şefâ'at
Kûlun gibi nice bin mübtelâlar
- 197 Kimi fevt eylemiş savm u salâtı
Kimi hacc etmemiş kalmış zekâtı
- 198 Kimisi işlemiş her seyyi'âtı
Cezâya eylemiş kesb-i sezâlar
- 199 Zebânî haykırup batmış şediddir
Ki kurtulmak bize emr-i ba'iddir
- 200 Cehennem turmayup hel min mezîddir⁴⁰
Şu hâlde fâ'ide virmez bükâlar
- 201 Hele mâlike geçmez zâr u dilin
Dahîlek⁴¹ yâ Resûlu'llâh dahîlek
- 202 İşimiz rahmetine kaldı bî-şekk
Sana vâbestedir bizi rehâlar
- 203 Şefâ'at mülküne sensin şehinşâh
Der-i cûdın bize eyle penâgâh
- 204 İrişmezsen bize yâ rahmetu'llâh
Kalur dest-i zebânide yakalar

³⁹ 93/DUHA/5: "Böylece sen razı olacaksın."

⁴⁰ 50/KÂF/30: "Daha fazlası var mı?"

⁴¹ "Sana sığınırım, yalvarırım."

- (12)
- 205 Âmân ey kâ'id-i 'izzü'l-muhaccel
Za'if ümmetlerin kılma muhaccel
- 206 Bi-Tâ-hâ⁴² ve elif lâm mîm⁴³ münezzel
Bi-esrâr-ı elif lâm mîm⁴⁴-serâlar
- 207 Meded ey hâmî-i hâ mîm 'ayın sîn⁴⁵
Muhît-i kadr-i sîn râ kâf⁴⁶ u yâ-sîn⁴⁷
- 208 Çü kıymazsın bizi nâra koyasın
Bi-hükm-i nûn u sâd ile sehâlar
- 209 K'olarak Hakk'a biz tevhîd-i gûyân
Ezelden itmişizdir sana îmân
- 210 Velî iden bizi böyle perişân
Hatâlardır hatâlardır hatâlar
- 211 Edâ-yı farz için idüp kıyâmı
Namâz kılup tutardık biz siyâmı
- 212 İderdik ravzana ihdâ selâmı
Buna şâhidimiz bâd-ı sabâlar
- 213 Şefâ'at çarhının ey mâh u yûhu
Günâhlardan ider tevbe nasûhu
- 214 Selâm-ı ravza gele cism ü rûhu
Bi-hamdi'llâh ider kesb-i gıdâlar

⁴² 20 /TAHA/1

⁴³ 2/BAKARA/1; 3/AL-i İMRAN 1; 29/ANKEBUT/1; 30/RUM1; 31/LOKMAN1; 32/SECDE/1.

⁴⁴ 2/BAKARA/1; 3/AL-i İMRAN 1; 29/ANKEBUT/1; 30/RUM1; 31/LOKMAN1; 32/SECDE/1.

⁴⁵ 42/ŞURA/1-2.

⁴⁶ Bu hareketlerin ebced hesabıyla toplamı 360'a tekabül etmekte olup kendisinden sonra gelen Yasin Suresi'nin 1. ayetindeki huruf-ı mukattaaya işarettir. Nitekim insan vücudunda 360 kemik/küçük kemik/mafsal/damar olduğu ve Hz. Muhammed'in bu konuda şu hadisi olduğu aktarılır: "İnsanda 360 kemik ve 360 sülâmâ vardır. Her kemik için her gün sadaka gerekir." (Oruçhan, 2017: 1513). Ayrıca "yâ-sîn" ayetinin "Ey insan!" anlamında olduğu da göz önüne alınırsa bu hareketler, ebced hesabındaki sayısal değerine bağlı olarak kendisinden sonraki "yâ-sîn" ibaresine bu anlamsal açıdan bağlanmaktadır.

⁴⁷ 36/YASİN/1.

215 Meziyettir salâtınla dil ü fem
Kalem hattâ bu vasfın gezdiği dem

216 Fesalli'lâhi 'aleyke vesellem
Dimeksiz bulmadı nazm intihâlar

İn manzûme der sâl-i hezâr u do sad heft u heştâd der mâh-i remezânu'l-mubârek manzûm oftâd. Umîd dârem ki herki mihâned sâhibeş râ be heyır yâd mîkoned.⁴⁸

Kad taba'a hâzihi'l-kasîdetu'l-belîga defâten ûlâ bima'rifeti Ârif Hikmet muellif zâde-i Çemişkezkî fî matba'ati Hattât Tevfik bieseri kalemihî mine'l-kâin Dersa'âdet kurbi Şeyh el-Vefâ liseneti seb'a ve tis'a ve mieteyni ve elf min hicretin men lehu's-şeref.⁴⁹

KAYNAKÇA

AÇA, Mehmet vd. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kriter Yayınları.

ADAM, Baki (2012). "Üzeyir". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul: TDV Yayınları, s. 401-402.

AGİTOĞLU, Nurullah (2014). "Kutsal Metinlerde ve Hadislerde Hz. Adem", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı: 26, Yaz 2014, s. 369-387.

AKKUŞ, Metin (2006). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası; Edebi Türler ve Tarzlar*, İstanbul: Fenomen Yayıncılık.

AYDIN, Mahmut (2013a). "Yahya". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul: TDV Yayınları, s. 232-234.

AYDIN, Mahmut (2013b). "Zekeriyya". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: TDV Yayınları, s. 210-211.

BUHL, F. (1978). "Abdülmuttalib". *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. 1, 5. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 100-101.

⁴⁸ Bu manzume bin iki yüz seksen yedi yılında, Ramazan ayında nazmedildi. Umudum, kim bunu okursa, sahibini hayırla anar.

⁴⁹ Bu belagatli kaside ilk olarak Çemişkezekli oğlu Arif Hikmet tarafımdan Hattat Tevfik matbaasında, İstanbul'da, Şeyh Vefa Sempti yakınlarında hicri 1297 yılında basıldı.

- ÇALAPKULU, İsmet (2010). *Hız Muhammed(SAV)'in Mucizeleri*. İstanbul: İmak Ofset Basım ve Yayın.
- ÇELEBİ, İlyas (2000a). "İsa". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: TDV Yayınları, s. 472-473.
- ÇELEBİ, İlyas (2000b). "İnşikakül-Kamer". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: TDV Yayınları, s. 343-345.
- DEMİRCAN, Adnan (2009). "Sevr Mağarası". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: TDV Yayınları, s. 5-6.
- DEMİRCİ, Mehmet (1997). "Hakikat-ı Muhammediye". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul: TDV Yayınları, s. 179-180.
- FAYDA, Mustafa (2005). "Muhammed". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul: TDV Yayınları, s. 408-423.
- GÜLER, Kadir (2013). "Dil Öğretiminde Manzum Sözlüklerin Rolü ve Tuhfe-i Nushi", International Conference On Innovationad And Challenges Education 2013[CICE 2013], 26-28 April 2013-Kütahya Turkey.
- GÜLER, Kadir (2016). "Dil Öğretiminde Manzum Sözlüklerin Rolü ve Tuhfe-i Nushi", The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı: 49, Sonbahar 2016, s.157-174.
- GÜNEŞ, Mustafa (2011). "Klasik Türk Edebiyatında Menakıbnameler ve Menakıb-ı Akşemseddin", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 16, s.165-171.
- HARMAN, Ömer Faruk (1993). "Danyal". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: TDV Yayınları, s.480-481.
- HARMAN, Ömer Faruk (1994). "Davud". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: TDV Yayınları, s.21-24.
- HARMAN, Ömer Faruk (1995a). "Eyub". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul: TDV Yayınları, s.16-17.
- HARMAN, Ömer Faruk (1995b). "Elyesa". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul: TDV Yayınları, s.69-70.
- HARMAN, Ömer Faruk (1997). "Harun". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul: TDV Yayınları, s.254-256.
- HARMAN, Ömer Faruk (2000a). "İshak". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: TDV Yayınları, s.519-521.

- HARMAN, Ömer Faruk (2000b). "İbrahim". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul: TDV Yayınları, s.266-272.
- HARMAN, Ömer Faruk (2000c). "İlyas". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: TDV Yayınları, s.160-162.
- HARMAN, Ömer Faruk (2001). "İsmail". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul: TDV Yayınları, s.76-80.
- HARMAN, Ömer Faruk (2003). "Lokman". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul: TDV Yayınları, s.205-206.
- HARMAN, Ömer Faruk (2004). "Meryem". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul: TDV Yayınları, s.236-242.
- HARMAN, Ömer Faruk (2006). "Musa". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul: TDV Yayınları, s.207-213.
- HARMAN, Ömer Faruk (2007). "Nuh". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul: TDV Yayınları, s.224-226.
- HARMAN, Ömer Faruk (2013a). "Yunus". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul: TDV Yayınları, s. 597-599.
- HARMAN, Ömer Faruk (2013b). "Yusuf". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: TDV Yayınları, s. 1-5.
- HARMAN, Ömer Faruk (2013c). "Zülkifl". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: TDV Yayınları, s. 569-570.
- HARMAN, Ömer Faruk (2013d). "Yuşa". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: TDV Yayınları, s. 43-45.
- <https://sayanebiyullah.wordpress.com/2009/08/03/saya-aleyhisselam/> [erişim tarihi: 13.11.2018].
- ORUÇHAN, Osman (2017). "İnsan İskeletindeki Kemik/Eklem Sayısı Hakkında Bilgi İçeren Hadisler Üzerine Eleştirel Bir Araştırma", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, s. 1509-1534.
- ÖZAFŞAR, Mehmet Emin (2003). "Hadisçiler Peygamber Tasavvuru/Anlayışı", *Diyanet İlmî Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) Özel Sayısı, s. 307-330.
- ÖZKUYUMCU, Nadir (2006). "Mukavkıs". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul: TDV Yayınları, s. 137-138.
- PALA, İskender (1992). *Divan Edebiyatı*, İstanbul: Ağaç Yayınları.

- PALA, İskender (2006). “Mühr-i Süleyman”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul: TDV Yayınları, s.524-526.
- PALA, İskender (2009). “Su”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: TDV Yayınları, s.442-443.
- SEZİKLİ, H. Ahmet (1988). “Abdülmuttalib”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul: TDV Yayınları, s.272-273.
- SİDDİK, Yusuf (t.y.). “Hastaların ve Yaralıların Şifa Bulması Mucizeleri”, <http://www.resulullah.org/hastalarin-ve-yaralilarin-sifa-bulmasi-mucizeleri> [erişim tarihi: 14.11.2018].
- ŞAHİN, Haşim (2004). “Menâkıbnâme”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul: TDV Yayınları, s.112-114.
- TAŞTAN, Erdoğan (2016). “Çemişgezekli Nasuh Efendi'nin Tuhfe-i Nushi Adlı Manzum Sözlüğü”, ICHACS 2016 International Conference On Humanities And Cultural Studies, November 06-10, Çek Cumhuriyeti: Congressbalkan International Congress Agency.
- TÜMER, Günay (1993). “Circis”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul: TDV Yayınları, s. 26.
- ULUDAĞ, Süleyman (1992). “Batın İlmî”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: TDV Yayınları, s. 188-189.
- UYAR, Gülgün (2013). “Zeyneb binti Haris”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: TDV Yayınları, s. 360.
- ÜMİT, Mehmet (2010). “Şuayb”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: TDV Yayınları, s. 222-223.
- ÜNAL, Yavuz (2010). “Süraka b. Malik”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul: TDV Yayınları, s. 161.
- YAVUZ, Salih Sabri (2005). “Mi'rac”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul: TDV Yayınları, s. 132-135.
- YILMAZ, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Enderun Kitabevi

EKLER

